

УДК 340.132

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.27>

ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ ВІДНОСИН АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ, ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОРІВНЯНО З ПРАВОВИМ СТАТУСОМ ІНШИХ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ

Соболева Ірина Вячеславівна,
аспірант кафедри
адміністративного права
(Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя, Україна)
прокурор відділу забезпечення
позовної діяльності управління
представництва інтересів
держави в суді
(Прокуратура Запорізької області,
м. Запоріжжя, Україна)

У статті визначено поняття «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративного судочинства» та встановлено, що «суб'єкт адміністративного права» – це юридична чи фізична особа, що є носієм прав і обов'язків у сфері державного управління, передбачених адміністративно-правовими нормами, та має здатність надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати. Водночас «суб'єкт адміністративного судочинства» – це особа, яка є носієм прав та обов'язків в адміністративних процесуальних відносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами і здатна їх у цих відносинах реалізувати. Суб'єкт в адміністративному праві – це особа (фізична або юридична), що за законом володіє здатністю мати і реалізовувати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки. Учасником же є лише той суб'єкт, який фактично реалізовує надані права та виконує покладені обов'язки (тобто поняття «суб'єкт адміністративного права» є ширшим за поняття «учасник»). Проаналізовано положення КАС України щодо суб'єктів адміністративного процесу та звернуто увагу на те, що законодавець визначає осіб, які беруть участь у справі, не як суб'єктів адміністративного процесу, а саме як учасників. Також підкреслено, що в науці адміністративного права прокурора безпосередньо як суб'єкта права не виокремлюють, хоча його цілком можна віднести до тих категорій, які мають узагальнену назву, як-то: «органи держави та їх агенти», «державні органи та установи» тощо. Встановлено, що прокурор, представляючи на підставі закону інтереси держави в адміністративному суді, виступає у такий спосіб безпосереднім учасником адміністративно-процесуальних відносин. Таким чином, визначено, що прокурор в адміністративному процесі є багатостатусною фігурою, наділений більш розширеними повноваженнями порівняно з іншими учасниками процесу. Прокурор в адміністративному процесі – це уповноважена державою службова особа на здійснення представництва інтересів держави в адміністративному суді у випадках, передбачених законом, який має особливий статус з дещо розширеними правами і рівними з іншими учасниками справи.

Ключові слова: представництво інтересів держави у суді, прокурор, процесуальні підстави участі прокурора, суб'єкт, учасник, прокурор в адміністративному процесі.

**PROSECUTOR AS A SUBJECT OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS
IN UKRAINE, FEATURES OF ITS LEGAL STATUS IN COMPARISON WITH
THE LEGAL STATUS OF OTHER PARTICIPANTS IN THE PROCESS**

Sobolieva Irina Vyacheslavivna,
Graduate Student at the Department
of Administrative Law
(Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia, Ukraine)
Prosecutor at the Department of
Maintenance of Claim Activity of
Management of Representation of
Interests of the State in Court
(Prosecutor's office of Zaporizhzhya
region, Zaporizhzhia, Ukraine)

The article defines the concepts of “subject of administrative law” and “subject of administrative proceedings” and establishes that “subject of administrative law” is a legal or natural person who is a holder of rights and obligations in the field of public administration provided by administrative and legal norms, and has the ability to exercise the granted rights and perform the assigned duties. At a time when the “subject of administrative proceedings” is a person who is the bearer of rights and obligations in administrative procedural relations concerning the administration of justice by administrative courts and is able to implement them in these relations. An entity in administrative law is a person (natural or legal) who by law has the ability to have and exercise directly or through a representative of the law and legal obligations. The participant is only the subject who actually exercises the granted rights and performs the assigned duties (i.e. the concept of the subject of administrative law is broader than the concept of the participant). The provisions of the CAS of Ukraine on the subjects of the administrative process are analyzed and attention is drawn to the fact that the legislator defines the persons involved in the case not as subjects of the administrative process, but as participants. It is also emphasized that in the science of administrative law the prosecutor is not singled out directly as a subject of law, although it can be attributed to those categories that have a generalized name, such as: “state bodies and their agents”, “state bodies and institutions” etc. It is established that the prosecutor, representing on the basis of the law interests of the state in administrative court, acts thus the direct participant of administrative and procedural relations. Thus, it is determined that the prosecutor in the administrative process is a multi-status figure, endowed with more expanded powers, compared to other participants in the process. A prosecutor in an administrative proceeding is an official authorized by a state official to represent the interests of the state in an administrative court in cases provided by law, which has a special status with somewhat expanded rights and equal with other participants in the case.

Key words: representation of the interests of the state in court, prosecutor, procedural grounds for the participation of the prosecutor, subject, participant, prosecutor in the administrative process.

Актуальність проблеми правового статусу прокурора в адміністративному судочинстві пояснюється необхідністю проведення глибоких науково-теоретичних досліджень організаційно-правового становища прокурора як учасника адміністративного процесу, оскільки у вітчизняній юридичній науці це питання є малодослідженим. Питання участі прокурора в адміністративному судочинстві неодноразово вивчалось

вченими та науковцями: О.В. Шемякіним, О.В. Агеєвим, О.В. Анпілоговим та іншими. З урахуванням того, що станом на сьогодні триває процес реформування органів прокуратури України, змінюється статус, підстави участі прокурора в суді, з огляду на ту важливу функцію, яку виконують органи прокуратури у вигляді здійснення представництва інтересів держави в суді, питання її трансформації потребує додаткової уваги з боку науковців і практиків.

Слід зазначити, що етимологічне значення слова «суб'єкт» полягає в тому, що воно означає істоту, здатну до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особу, якій належить активна роль у певному процесі [1, с. 879], а «учасник» – це той, хто бере участь у чому-небудь, входить до складу групи осіб [2, с. 991]. Тобто останній розглядається в певній системі поряд з іншими – у конкретній справі, навіть епізодично.

За часів незалежності України кодекс адміністративного судочинства прийнято у двох редакціях (у 2005 та 2017 роках). Слід зауважити, що термін «суб'єкт» в основному законі з адміністративного судочинства вживає законодавець лише стосовно органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг (п. 7 ст. 4 КАС України), без роз'яснення сутності цього терміна.

Аналізуючи положення КАС України щодо суб'єктів адміністративного процесу, необхідно звернути увагу на те, що законодавець визначає осіб, які беруть участь у справі, не як суб'єктів адміністративного процесу, а саме як учасників.

Учасників адміністративного процесу за приписами КАС України залежно від їхньої заінтересованості поділяють на осіб, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб), та інших учасників (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, експерт з питань права та ін.).

Кодексом адміністративного судочинства України у редакції 2005 року до осіб, які беруть участь у справі, законодавець відносив: сторони, третіх осіб, представників сторін та третіх осіб (стаття 47 КАСУ). Поряд з цим Кодексом адміністративного судочинства України у редакції 2017 року до учасників судового процесу віднесено: сторони, третіх осіб, а також органи та особи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб (стаття 42 КАСУ). Таким чином, натепер законодавець дещо розширив поняття представників в адміністративному суді, вказавши на те, що ними можуть бути як органи державної влади, так і особи, наділені правами звертатись до суду в інтересах інших осіб. До органів, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, поміж інших законодавець відносить прокурора (стаття 60 КАСУ 2005 року, стаття 53 КАСУ 2017 року).

Таким чином, видається, що у науці адміністративного права прокурора безпосередньо як суб'єкта права не виокремлюють, хоча його цілком можна віднести до тих категорій, які мають узагальнену назву, як-то: «органи держави та їх агенти», «державні органи та установи» тощо. Справді, у жодному наявному джерелі у аналізі системи суб'єктів адміністративного права прокурор як самостійний елемент вищезазначеної системи не виділяється [3, с. 62–63].

Певну специфіку до адміністративно-правового статусу прокурора як суб'єкта владних повноважень та як представника інтересів держави в адміністративному судочинстві додають власне владні повноваження прокурора. Вони базуються на реалізації у законах України конституційних положень, які, своєю чергою, визначають повноваження та завдання органів прокуратури. Владні повноваження прокурора,

на думку С.Г. Стеценка та В.М. Кравчука, – це наділені особливим правовим змістом його права і обов'язки, які встановлені Конституцією та законами України, реалізація яких впливає на життєдіяльність, поведінку і свободу громадян, функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що здійснюється в інтересах держави чи особи, та реалізацію яких забезпечено правовими гарантіями незалежності прокурора та можливістю застосування державного примусу. Таким чином, владні повноваження прокурора є однією зі специфічних ознак, завдяки якій інститут прокуратури, прокурор набуває особливого правового статусу, визначених правомочностей у сфері професійної діяльності. Наявність та реалізація владних повноважень вказує на реальну здатність прокуратури впливати на волю та поведінку іншої сторони в необхідних межах [4, с. 70–76].

Розглядаючи прокурора як суб'єкта відносин адміністративного судочинства, слід зазначити, що у правовій доктрині розмежовують поняття «суб'єкт» та «учасник». Трапляється, що ці поняття ототожнюють, однак здебільшого у науковій спеціальній галузевій літературі їх розмежовують. Суб'єкт в адміністративному праві – це особа (фізична або юридична), що за законом володіє здатністю мати і реалізовувати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки. Учасником же є лише той суб'єкт, який фактично реалізовує надані права та виконує покладені обов'язки (тобто поняття «суб'єкт адміністративного права» є ширшим за поняття «учасник»). Хоча у доктрині наявні різні точки зору щодо співвідношення понять «суб'єкт провадження» і «учасник провадження», які можна у систематизованому вигляді охарактеризувати так: 1) ці поняття співвідносяться між собою як поняття «суб'єкт права» і «учасник правовідносин»; 2) «суб'єкт провадження» за змістом є більш об'ємним поняттям і включає в себе поняття «учасник провадження»; 3) «суб'єкт провадження» і «учасник провадження» є самостійними і за своїм змістом не співвідносяться між собою [5, с. 56]. З огляду на викладене, вважаємо за можливе стверджувати, що поняття «суб'єкт провадження» за своїм змістом є більш широким поняттям, ніж «учасник провадження», оскільки до «суб'єктів» належать усі, хто претендує на участь у провадженні, а до «учасників» належать ті, хто фактично бере участь у провадженні.

Учасником адміністративного процесу є особа, яку чинним законодавством України наділено процесуальними правами та обов'язками в сфері розгляду адміністративних справ адміністративними судами. Тобто це особа, яка може вчиняти процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу, хоча б в одній зі стадій адміністративного процесу. Класифікацію учасників адміністративного процесу здійснюють за різними критеріями. Виходячи з положень коментованої статті та інших положень КАС України, можна дійти висновку, що законодавець провів поділ учасників адміністративного процесу за підставою наявності в них юридичної зацікавленості у результатах розв'язання адміністративної справи. Виходячи з цього, учасників адміністративного процесу можна поділити на дві основні групи: особи, які заінтересовані в результаті справи, та особи, які не мають юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи.

Перша група визначена законодавцем як «учасники судового процесу». Особи, які беруть участь у справі, реалізують надані їм процесуальні права та обов'язки в адміністративному процесі для того, щоб досягти певного правового результату, в якому вони заінтересовані. Саме ознака наявності юридичного інтересу в результаті справи насамперед відрізняє учасників судового процесу від інших учасників адміністративного процесу. Коментована стаття містить перелік осіб, які належать до першої групи учасників адміністративного процесу. Характер юридичної заінтересованості в адміністративній справі не є однаковим для всіх осіб, які беруть участь у справі. Деякі з них

мають матеріально-правовий інтерес у результаті справи (це сторони та треті особи); інші мають процесуально-правовий інтерес (це представники сторін та третіх осіб).

Прокурор, представляючи на підставі закону інтереси держави в адміністративному суді, виступає у такий спосіб безпосереднім учасником адміністративно-процесуальних відносин, що також визначено статтею 53 КАС України.

Одним із нововведень КАС України є визначення правового статусу прокурора в суді (саме на захист державних інтересів, а не інтересів громадянина, як це було у попередньому кодексі). Адже ще раніше (у 2016 році) на конституційному рівні на прокуратуру вже було покладено представництво в суді лише інтересів держави (п. 3 ст. 131-1 Конституції України). Ці конституційні положення мають фундаментальний характер для правової регламентації діяльності прокурора у суді в адміністративній юрисдикції.

Перш за все звернемо увагу на положення ч. 1 ст. 53 КАС України, які надають прокурору право на звернення до суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, поруч з органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб та брати участь у справі в інтересах цих осіб ч. 2 ст. 42 КАС України. Системний аналіз наведених вище правових норм дозволяє зробити висновок, що їх реалізація, на перший погляд, ускладнює досягнення завдань, які покладаються на прокуратуру у разі здійснення представництва інтересів держави в суді, оскільки інститут прокурорського представництва відрізняється від інших процесуальних інститутів перш за все завданнями, які перед ним ставляться, обсягом повноважень представників та формами їх участі у справі, юридичною силою джерел, де вони закріплюються, тощо. Тому надалі законодавець у цих нормах проводить диференціацію правового становища прокурора й інших учасників судового процесу, що є цілком логічним, адже статус прокурора в суді (поза межами кримінальної юстиції) визначений конституційно, і він (прокурор) повинен здійснювати представництво вказаних інтересів відокремлено від інших органів та осіб.

З прийняттям нової редакції КАС України можна виділити такі форми участі прокурора в адміністративному судочинстві:

- як самостійний позивач в інтересах держави у разі відсутності суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесений захист законних інтересів держави;
- як представник в інтересах держави в особі суб'єкта владних повноважень, якщо останній не здійснює або неналежним чином здійснює захист законних інтересів держави, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження;
- як представник в інтересах держави за позовами інших осіб;
- як відповідач в адміністративній справі;
- як третя особа, яка заявляє чи не заявляє самостійні вимоги на предмет спору.

Таким чином, прокурор в адміністративному процесі є багатостатусною фігурою, наділений більш розширеними повноваженнями порівняно з іншими учасниками процесу. Таке якоюсь мірою привілейоване становище, на нашу думку, було допущено законодавцем, оскільки статтею 131 Конституції України законодавцем органи прокуратури віднесено до розділу правосуддя, а отже, цей орган покликаний до всебічного зміцнення законності й правопорядку, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, охорони від будь-яких посягань, закріплених у Конституції України основних засад суспільного ладу, його політичної та економічної систем, виправлення й перевиховання осіб, які порушили закон, тощо.

Поряд з цим необхідно враховувати, що відповідно до усталеної практики ЄСПЛ сторонами судового розгляду є позивач і відповідач, які мають рівні права, включаючи право на юридичну допомогу. Підтримка прокуратурою однієї зі сторін може

бути виправдана за певних умов, наприклад, з метою захисту вразливих осіб, які вважаються не здатними захистити свої інтереси самотійно, або в разі, якщо правопорушення зачіпає велику кількість людей, або якщо вимагають захисту реальні державні інтереси або майно. ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на участь прокурора в суді на боці однієї зі сторін як обставину, що може впливати на дотримання принципу рівності сторін.

Натепер однозначною є практика ЄСПЛ, яка відстоює позицію про можливість участі прокурора у справі тільки за наявності на це підстав. Зокрема, ЄСПЛ у низці справ роз'яснював, що одна лише участь («активна» чи «пасивна») прокурора або іншої особи рівнозначної посади може розглядатися як порушення пункту 1 статті 6 Конвенції [6, § 53]. Оскільки прокурор, висловлюючи думку з процесуального питання, займає одну зі сторін спору, його участь може створювати для сторони відчуття нерівності [7, § 27], підтримка прокуратурою однієї зі сторін, безумовно, може бути виправданою за належних обставин, наприклад для захисту прав вразливих груп – дітей, інвалідів тощо, які вважаються не здатними захищати свої інтереси самотійно, або коли захисту потребують державні інтереси [8, § 35].

Важливим є питання хто ж може бути представником у суді – прокурор як посадова особа чи прокуратура як державний орган? Однозначну відповідь на це питання сформулював Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 13 травня 2020 року у справі № 2-2761/09 за позовом фізичної особи до товариства з обмеженою відповідальністю про визнання права власності. Апеляційну скаргу у цій справі подала прокуратура Дніпропетровської області, якій суд поновив строк на оскарження. Верховний Суд наголосив, що згідно з частиною 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» (у редакції, чинній на час подання апеляційної скарги) право подання апеляційної чи касаційної скарги на судові рішення в цивільній, адміністративній, господарській справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від участі в розгляді справи прокурору вищого рівня: Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам регіональних та місцевих прокуратур, першим заступникам та заступникам керівників регіональних прокуратур. Відповідно до статті 48 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України сторонами у цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Верховний Суд підкреслив, що з апеляційною скаргою в інтересах держави в особі Дніпровської міської ради у цій справі звернувся перший заступник прокурора, а не прокуратура Дніпропетровської області, яка є самотійним суб'єктом цивільних правовідносин, однак вона не є учасником у цій справі. Тобто апеляційний суд відкрив провадження та переглянув рішення суду першої інстанції за скаргою прокуратури як юридичної особи, в якій немає повноважень на подання такої скарги.

Таким чином, з огляду на чинне законодавство та усталену судову практику право на звернення до суду має право саме прокурор як посадова особа, а не прокуратура як юридичний орган.

Ще донедавна Конституцією України, Кодексом адміністративного судочинства в Україні, Законом України «Про прокуратуру» та іншими підзаконними актами на органи прокуратури було покладено повноваження щодо представництва інтересів у суді як держави, так і громадянина у випадках, визначених законом. Проте з прийняттям у 2016 році закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) повноваження органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина у суді було знівлено.

Таким чином, функціонування адміністративної юстиції в Україні залишається однією з найбільш проблем, оскільки пересічним громадянам нині складно досягти справедливості, оскаржуючи рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Адміністративні суди мають посісти важливе місце у системі судочинства та забезпечувати підтримання в Україні демократії, верховенства права.

Прокурор завжди був і залишається представником органу, покликаного здійснювати нагляд за дотриманням законності всіма суб'єктами правовідносин, що є особливо актуальним для адміністративно-юрисдикційної діяльності з її специфічними ознаками – наявністю конфліктів у сфері публічного адміністрування, змагальністю сторін тощо.

Необхідно зазначити, що є відмінність між представництвом адвоката (процесуального представника) і прокурора в адміністративному процесі. Так, Р.Я. Лемик зауважує, що прокурор завжди є представником так званої публічної влади, а законодавство про прокуратуру – складовою частиною публічного права. Під час здійснення нагляду і реалізації інших функцій прокурор використовує надані йому законом владні повноваження. Адвокат не має державного статусу і представляє інтереси фізичних та юридичних осіб (а не держави загалом) як у публічно-правовій, так і у приватній сфері відносин [9, с. 232–238].

Крім цього, на відміну від адвоката, прокурор наділений правом підтримувати свій позов, поданий в інтересах держави, в особі органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах і вимагати вирішення судом спору по суті навіть у тому разі, коли такий орган відмовився від підтримання заявлених позовних вимог прокурора [10, с. 38]. Вважаємо, що така законодавча позиція є цілком обґрунтованою, оскільки непоодинокими є випадки відмови державного органу контролю від представництва органів прокуратури. У разі задоволення судом позовних вимог прокурора у таких випадках вважаємо за доцільне приймати рішення про притягнення до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності посадову особу такого державного органу, відповідальну за прийняття рішення про відмову від представництва прокурора.

Кодексом адміністративного судочинства передбачена ще одна відмінність представництва прокурора від представництва адвоката. Так, у разі наявності законодавчо обґрунтованих підстав прокурор, який не брав участь у справі, з метою вирішення питання про наявність підстав для подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд рішення за нововиявленими або виключними обставинами, вступ у розгляд справи за позовом (заявою) іншої особи має право ознайомлюватися з матеріалами справи в адміністративному суді та робити їх копії [11, с. 38]. Така законодавча позиція також є обґрунтованою, оскільки саме на органи прокуратури покладено обов'язок відновлення порушених інтересів держави в усіх випадках.

У разі реалізації прокурором своїх повноважень в адміністративно-юрисдикційних провадженнях відбувається реалізація певної поставленої мети, визначених завдань та виконання функцій. Мета участі прокурора в адміністративно-юрисдикційних провадженнях ґрунтується на нормативно закріплених положеннях і полягає у представництві (дещо відмінному від звичайного) та захисті прав, свобод та інтересів держави.

Прокурора не можна ототожнювати з іншими учасниками судового процесу, такими як: свідки, експерти, спеціалісти тощо, оскільки він виступає в інтересах держави, а не від власного імені, виступає як посадова особа органу державної влади, має в суді функції доказування, викладення фактів, підтвердження своєї правової позиції

для переконання суду до прийняття законного рішення на користь держави, а тому і суспільства загалом.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що прокурор в адміністративному процесі – це уповноважена державою службова особа на здійснення представництва інтересів держави в адміністративному суді у випадках, передбачених законом, який має особливий статус з дещо розширеними правами порівняно з іншими учасниками справи.

Участь прокурора в адміністративному процесі полягає у здійсненні прокурором процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів держави у випадках, встановлених законом.

Прокурор як суб'єкт адміністративного права – це багатостатусний специфічний учасник адміністративного процесу, наділений дещо привілейованими правами, діяльність якого спрямована на відновлення порушених державних інтересів.

Особливість же процесуального статусу прокурора полягає в тому, що, дотримуючись принципів незалежності судів та рівності сторін процесу, прокурор висловлює свою правову позицію та вчиняє процесуальні дії самостійно, незалежно від волі інших учасників процесу. Це гарантує забезпечення захисту публічних інтересів у разі зловживань своїми процесуальними правами державних органів, які й повинні були б захищати державу.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с. (С. 879).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с. (с. 991).
3. Коломоєць Т.О., Шемякін О.В. Прокурор в адміністративно-юрисдикційних провадженнях: питання теорії і практики : монографія. 2012, С. 62–63.
4. Стеценко С.Г. Прокурор як суб'єкт владних повноважень / С.Г. Стеценко, В.М. Кравчук. *Вісник прокуратури*. 2011. № 11(125). С. 70–76.
5. Коломоєць Т.О., Шемякін О.В. Прокурор в адміністративно-юрисдикційних провадженнях: питання теорії і практики : монографія. 2012, С. 56.
6. Рішення у справі *Martinie v. France*, application No. 58675/00, 12.04.2006, § 53.
7. Рішення у справі *Kress v. France*, application No. 4 39594/98, 07.06.2001, § 81; рішення у справі *F.W. v. France*, application No. 61517/00, 31.03.2005, § 27.
8. Рішення від 15.01.2009 у справі *Menchinskaya v. Russia*, application no. 42454/02, § 35.
9. Лемик Р. Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. № 54. С. 232–238.
10. Кодекс адміністративного судочинства України : станом на 03.03.2020 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во. 2020. С. 38. (Бібліотека офіційних видань).
11. Кодекс адміністративного судочинства України : станом на 03.03.2020 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во. 2020. С. 39. (Бібліотека офіційних видань).